

AZ ISKOLAI AGRESSZIÓ... DIAGNÓZIS ÉS PROGNÓZIS

„Lélek nincs! - tanítja a modern pszichológia.
Szellem nincs! -tanítja a modern filozófia.
'Csinálj amit akarsz!' – tanítja a modern pedagógia.”
(Tanyai szilánkok)

Az erőszakmentes eszmét valló és cselekvő emberek mostanában sajnos egyre gyakrabban szívszenhetnek fel bizonyos iskolai események kapcsán. Ez az esemény az iskolai agresszió, nyersebb megfogalmazásban a tanárverés. Gyógypedagógusként, talán az eseményeket közelebbről halló és érző személyként, igyekszem most itt felállítani a témánkkal kapcsolatban egyfajta *diagnózt* és a dolgok kimenetelét illető *prognózt*. Az orvosi szóhasználatból vett hasonlatom azt is kívánja sugallni, hogy az iskolai agressziót nem egy önálló entitásként kívánom kezelni, mint mondjuk az óráközi szünetet, hanem valaminek a valamilyeként, nevezetesen egy rosszul működő intézmény, egy korhadó struktúra következményeként, tüneteként. Olyan ez, mint a lázas állapot a betegségeknel, a láz sem egy önálló valami ebben az összefüggésben, hanem a betegség tünete, jelzés a szervezet felől, hogy baj van. Természetesen adott esetben fontos lehet a láz csillapítása is (=agressziókezelés), de elsősorban a láz okát kell megkeresni, és a magát betegséget kell kezelni, gyógyítani, aminek következtében a láz is el fog múlni.

Nem tartom szükségesnek a különböző agresszió definíciókat sorra feltárni és elemezni, inkább azokról a megközelítésekről ejtenék szót, amelyek, úgymond igyeksenek felmenteni az ember agresszív megnyilvánulásait, és mintegy alátámasztják annak humán jellegű létjogosultságát.

- Az etológiai aspektus azt igyekszik velünk elhíttetni, hogy minden élőlény alapvető megnyilvánulási formája az agresszió. Az oroszlán agresszív, mikor elejti a zsákmányát, ám ez az agresszió szükséges számára a létfenntartáshoz. Csányi Vilmos, az ateista, materialista etológiai guru, nyíltan állítja, hogy az emberi agresszivitás komoly biológiai alapokon nyugszik és az állatvilág törzsfjlődéséből jól levezethető.

- Az evolúciós megközelítés is felment minket agresszív tetteink mindennemű következményeitől. Sőt az evolúciós folyamat mindig az agresszió – mégpedig a minél keményebb és sikeresebb – formációja mentén fejlődhetett csak tovább az állatvilág és természetesen annak pillanatnyilag a csúcsán elhelyezkedő homo sapiens faj is. A „struggle for life” filozófia az emberi viselkedések repertoárjának szerves és elengedhetetlen része. Ezt deklarálja többek közt Herbert Spencer is, aki szociáldarwinizmusról beszél. Spencer törvényerőre emeli a „survival of the fittest” tanát, azaz a rátermettek az emberi fejlődés egyedüli túlélői.

- A pszichológia materialista ága a behaviorizmus a viselkedésben adja meg az agresszív viselkedéseinkre a felmentést. Skinner ezt patkánykísérletekkel is igazolja. Megtanítja az állatoknak a kísérleti ketrecben egy pedál lenyomását, amelynek a következménye étel jutalom lesz. Majd egy kísérleti fázisban a patkányok már hiába nyomogatják a pedált a jutalom következtetésen elmarad. Nos ekkor jön az agresszív viselkedési forma. Ha a táplálék elmaradását a jogos megoldozás ellenében frusztrációnak nevezzük, akkor már is kész az elméletünk – mely emberre is jól alkalmazható- a frusztráció következménye az agresszív viselkedési forma. Így tehát, ha gyermekeinket az iskolába kudarcoknak tesszük ki – mondjuk: tanulniuk kell, elvart viselkedésformákat kell alkalmazni, időnként egyest és intőt is kaphatnak stb. – akkor szegények frusztrálódnak és akarva nem akarva agresszívekké válnak. Tehát ne gyötörjük gyermekpalántáinkat holmi tanulási, viselkedési, beilleszkedési követelményekkel, hanem csináljanak, amit akarnak. Már is körvonalazódni látszik a liberális pedagógia tudományosan is megalapozott elmélete.

- Az ösztönelmélet megalkotója Sigmund Freud az agressziót az ember veleszületett tulajdonságának tekinti. Az emberben az *életösztön* mellett a *halálösztön* is dolgozik, ez utóbbi pusztító energiákat termel, és az ember kénytelen ezeket az energiákat a külvilág felé irányítani, így válik/válhat agresszívvá. Ha a halálösztön befelé fordul, az agresszivitást az ember önmaga ellen fordítja (=autóagresszió, =szuicidum). Eric Fromm és Gustav Jung meghaladják Freud ösztönelméletét, ők az embert nem csupán biológiai ösztönlényként értelmezik, hanem a természeti determináltság ellenére a világ felé nyitott, társadalmi képességek elsajátítására képes lénynek tekintik. Tudatos és szabad az az ember, aki tud választani jó és rossz között, ebből fakad morális felelőssége is.

- Ha valamilyen vallási alapokra akarnók helyezni erőszakmentes, agresszióellenes meggyőződésünket, hamar ellenreakciókba ütközhetünk. Ugyan minden vallás az erő nem alkalmazása, a szeretet, a vissza-nem-ütés jegyében fogan. De aztán később a vallástörténelem pont ennek az ellenkezőjéről számol be. Gondoljunk csak a monoteista – judaizmus, keresztény, iszlám – vallásokra. A szemet-szemért elv mintegy deklarálja az erőalkalmazását. Az agresszív viselkedések olyan színes tárházat adja számunkra, hogy nagyon el kell magunkat határolni egy-egy megnyilvánulástól, nehogy önön csapdánkba essünk. Talán még a keleti vallások állták legtovább a sarat az agresszió önbegyűrűződése ellen. De napjainkban már buddhista, taoista erőszakot sem nélkülöző megmozdulásairól is hallhatunk. Persze a hazájuk, a vallásuk egyszóval az „ügy” érdekében. A vallásoknál tartva Jézus erőszakmentes koncepciója mellett sem mehetünk el szó nélkül. Az ellenségszeretelig menően hirdette és élte azt az életformát, amit nekünk is követnünk kellene. Természetesen egy tágabban értelmezett agresszió definíció mentén azt is el kell mondanunk, hogy Jézus ebben az értelemben agresszív volt a *farizeusokkal*, a *kufárokkal* és esetenként a *tanítványaival* szemben.

***

Az agressziót sokféleképpen csoportosíthatjuk, talán a legfontosabb a közösségi létből származó, erkölcsi értékrend szerinti megközelítés, amely lehet a közösség ellen irányuló (=antiszociális) és lehet úgymond a közösség érdekében történő (=proszociális) erőalkalmazás. A háborúk, a forradalmak és a szabadságharcok hősei mindig proszociális köntösben jelennek meg. Lehet kifelé irányuló (=agresszió) és önmaga felé irányuló (=autóagresszió). Megjelenési formája szerint pedig verbális, fizikai, és lelki.

Gyakran vagyunk agresszívak, amikor a karrierünket építjük, a pozíciónk elérésén fáradozunk, a hatalom mámorába kerülünk, vagy a politika létrontó magatartása fertőz meg minket. A megszerzett anyagi javainkat, birtokainkat agresszív erőt demonstrálva őrizzük – védjük. Ma már magyarországi vonatkozásban is a biztonsági szolgálatok, őrző-védő szervezetek létszáma, ereje, ütőképessége felér egy kisebb hadseregével.

Ám, hogy az iskola falai között is megjelent az agresszió némi gondolkodásra sarkalhat minket. Az iskola, mint intézmény, funkcióból fakadóan (fejlesztés, nevelés, oktatás) védett helyként kellene, hogy a gyermekek rendelkezésre álljon. Azonban nem lehetünk szemellenzősek, hisz' az iskola védettsége mellett egyben feszültségek forrása is. Gondoljuk csak meg, mennyire mást akar a tanár és mennyire mást a diák. Ennek érzékeltetésére had álljon itt Karácsony Sándor „*A magyar észjárás*” című művéből egy rövid részlet:

„A nyolc éves háború. Háború van, hát háború van, mit tagadjuk. Kitért az első tanító és tanítvány legelső találkozásakor, és tartani fog, míg csak iskola lesz a világon. Legfeljebb a hadieszközök és a harcmodor módosulnak néha. A diákháborúról az él a diáktudatban, hogy a tanári kar kezdte. És ez meglehetősen valószínű, úgy első látásra. Ők az idősebbek, okosabbak, tapasztaltabbak, hatalmasabbak, a minden tekintetben előnyösebb helyzetben levők. A diák, különösen az első osztályosok kis ártatlan, teljes mértékben ki van szolgáltatva önkényüknek.”

Nyíltan kell beszélnünk arról is, hogy az úgynevezett porosz pedagógia nem tiltotta a tanár agresszióját a gyermek felé, sőt egyfajta nevelési eszköznek tudta be azt.

Az erőszakmentesség eszméjét képviselve el kell ítélnünk ezt a fajta, pedagógiaiainak egyáltalán nem mondható, megközelítést. Ám azt, hogy a diák veri a tanárát olyan jelzésnek kell értelmeznünk, ami mellett nem szabad szó nélkül elhaladnunk. Bacher Iván „*Intőkönyv*” című regényéből idézhetnénk az iróniát is kedvelőknek: „*Több évtizedes iskolai pályafutása alatt Jenő, mint tanuló közelről tanulmányozhatta, mint lesz az úgynevezett poroszos tekintélyelvű, ám igen hatékony iskola szépen fokozatosan nyugati típusú, liberális és egyben hatástalan intézménnyé, amelyben előbb a nevelés tűnik el teljesen, majd megszűnik a tanítás is. Olyan iskolában kezdte, amelyben a tanár verte a gyereket, és olyanban végezte, amelyben a gyerek verte a tanárt*”. Nem arról van-e szó neveléstörténetünkben, hogy elvetettünk valami rosszat, ám még rosszabbat terveltünk ki helyette? Avagy rossz iskola az, amelyben *semmit sem szabad* a gyerekeknek, ennél csak az a rosszabb, amelyben *mindent szabad*.

***

Ha megpróbálunk az iskolai agresszió okaira fényt deríteni, feltétlen legalább két szempontot kell számolnunk. Az egyik a pedagógus tekintélyének elvesztése/elveszítetése, a másik a diákok összetételének valamilyen alattomos módon való megváltozása/megváltoztatása. Nézzük sorjában:

- A tanári tekintélyének elvesztésének időpontja és módja sem határozható meg egyértelműen. De tény, hogy e fajta tekintély nélkül nagyon nehéz megállni a katedrán. Hogy, hogyan, mikor és mi módon vészett el a tanári tekintély, vagy esetleg szándékosan elveszejtették, azt már nem tudjuk megállapítani. Egy biztos azonban, hogy ezt az elveszett képességet csakis maguk a tanárok szerezhetik vissza saját maguknak. Egy piarista szerzetes bácsi (páter Bulányi) mesélte egyszer nekem, hogy amikor belépett a piaristák osztálytermébe magyar órát tartani, egyszerűen transzállapotba került. Még azt is hozzátette, hogy a negyven – ötvenfős osztályban a légy zümmögése csak azért nem volt hallható, mert légy nemigen volt abban az időben a „piaroknál”. Nos, van-e még, maradt-e még mára olyan tanár, aki transzállapotba kerül, ha kedvenc tantárgyát taníthatja? Alig...

- A gyermekekkel is történt valami. Egy nemrégiben készült felmérés alapján a 2001/2002 tanévtől rohamosan csökken az általános iskolai tanulók létszáma, (974 102-ről 775 820-ra). Ez a fogyó magyarság itt is megmutatózó statisztikai jele, ám ez a témánk szempontjából indifferens lenne, ha nem tapasztalnánk, hogy ezen belül rohamosan nő a *sajátos nevelési igényű tanulók* száma, (46 569-ről 64 043-ra) és ugyanilyen tendenciát látunk a *beilleszkedési, tanulási, magatartási zavarokkal küszködő gyermekeknél*, (86 587-ről 100 136-ra). Az okokat nem nagyon tudjuk, de tény, hogy valami nagyon elromlott a rendszerben. Vagy elrontották? Kontárok tevékenykedtek? Talán szándékosan és módszeresen tették tönkre? Nem tudjuk. Amit tudunk, azok elemi foszlányai az oktatási – nevelési rendszerünk hibáinak:

- arra alapoz, hogy mit nem tud a gyerek és nem arra, hogy mit tud
- az kérdez, aki tudja a választ és nem az, aki még esetleg nem
- úgy nevel, hogy nem nevel, s ez a legrosszabb nevelés
- a nevelési problémákat „oktatási” módszerekkel bünteti
- úgy értékeli, hogy nem (mer) értékelni = ezzel nem csak a gyermeket menti fel, hanem saját magát is
- nincsenek közösségi szintek, vagy ami esetleg van annál még az „úttörősi” is jobb volt
- a pedagógus tekintély elveszett
- a liberális nevelési rendszer látenszen magában hordozza az agressziót
- csak magát az agressziót próbálja kezelni, nem a mögöttes okokat

És mik lehetnek az okok, csak találgatni tudunk:

- morális válság
- a szerepek válsága
- a közoktatás lezüllesztése

- a tekintély elsorvasztása
- a média gátlástalansága
- a Mammon
- a családok
- az agresszió preferálása
- a durva, küzdősportok prioritása
- kereskedelmi kloakák
- a porosz pedagógia helyett liberális pedagógia
- a fejlesztés-nevelés-oktatás helyett: csak oktatás³

***

Pedagógusként arra tudok reagálni, hogy jó tanárokká kell lennünk! Olyanoknak amilyenekre az idős Karácsony Sándor ekképpen emlékszik vissza.” *Arra emlékszem, hogy jó tanár volt, szigorú, következetes, határozott, mellénk állított korlátai voltak, amelyek tulajdonképpen nem korlátoztak, hanem megóvtak, kapaszkodót biztosítottak. Legendás volt egyénisége és humora, valamint a csudásan kidolgozott értékelési rendszere. Ez a selejtező nevet viselte, a selejtező lényege az volt, hogy ha a rövid kérdésre a szólított nem tudott felelni, akkor állva maradt, és más kapta a kérdést. Ha az álló a második kérdésre sem felelt meg, akkor besétált az osztályterem bal sarkába. Ha harmadszor is csődöt mondott, a jobb sarok lett az újabb állomáshelye, ha ott sem boldogult, akkor a negyedik és egyben utolsó sarok következett, közvetlenül az ajtó mellett, amin át, ha megint kudarcot vallott, a delikvens elhagyta a termet, csak csöngetésre jöhetett vissza az elégtelenért. Néha többen tartózkodtak kinn a folyosón, mint benn az osztályteremben, ahol, képzelhetni, hogy mekkora volt az ide-oda mászka, hisz’ természetesen vissza is lehetett rukkolni. Az egész rendszer nagyon jól működött és mindenki természetesnek vette, hogy ennek így kell működnie.”*

Fontos lenne még a fejlesztés – nevelés – oktatás egyensúlyának helyreállítása. Ma csak az oktatás, az ismeretanyag elsajátíttatás élvez prioritást. Pedig az életre nem a tananyag készít fel. Az, hogy milyen felkészültséggel lépünk az életbe, nem a tananyagon múlik. Az addig felhalmozott megfigyeléseink, tapasztalataink adnak felkészítést a felnőttek világában való eligazodáshoz. Ez a tapasztalat többek között az iskolai környezetben is bővíthető, de nem a tankönyvekből, hanem a társakkal és a felnőttekkel való sikeres vagy sikertelen interakciók sorával. Hamvas Béla egyenest így fogalmaz: „*Megtanultam írni és olvasni, de nem lettem jobb ember általa...*”

***

Minden nemzet a maga oktatási – nevelési rendszerének kidolgozásakor igyekszik megtartani a jól bevált pedagógiai hagyományokat. Mintha mi egy kicsit a tradicionális hagyományainkat nem becsülnénk túlságosan. Talán nem véletlen, hogy a számtantanítás megreformálása kapcsán olyan módszereket kreáltunk, aminek eredményei a diszkalkuliás gyermekek lettek. A hagyományos olvasás- írástanítás sem volt jó és lett belőle diszgráfia, diszlexia. A hazai alternatív iskolák sem a magyar pedagógiai hagyományokra építettek. Lettek Waldorf, Rogers, Freinet, Montessori, Summerhill iskolák, sajnos nem sok jó tapasztalattal, csupán plagizálással. Karácsony Sándor, Németh László, Zsolnai József, Benda József és a többiek jószerivel ott porosodnak magyar pedagógiai hagyomány címszó alatt könyvespolcainkon. Az oktatáspolitikánk is külső (=globális), neoliberais hatások befolyásoltsága alatt áll, szomorú nézni magyar embernek azt a meredek lejtőt, amely Hóman Bálinttól Magyar Bálintig ível lefelé...